

MONETA ŻYCIA CODZIENNEGO CESARSTWA RZYMSKIEGO NA WSCHODZIE

BRAŻ (ANTONINIAN)

bity z brązu z domieszką srebra w okresie
panowania cesarza
Klaudiusza II (268 r. n.e. – 270 r. n.e.)
średnica - 20 mm; ciężar 2,95 g.

BRAŻ (FOLLIS)

bity z brązu z domieszką srebra
w Nikodemii, okresie panowania
cesarza Licyniusza (308–324 r. n.e.)
średnica - 18-19 mm; ciężar 3,03 g.

Tworzące się w basenie Morza Śródziemnego imperium rzymskie pod koniec I wieku p.n.e. stało się monarchią. Zazwyczaj za koniec republiki rzymskiej przyjmuje się rok 27 p.n.e., kiedy to Oktawian otrzymał od senatu tytuł augusta. W Cesarstwie Rzymskim początkowo władza leżała w rękach jednego cesarza, który był w stanie kontrolować sytuację na tak rozległych terenach. Wówczas Rzym był tak wielką potęgą, że nie musiał się obawiać zagrożenia z zewnątrz. W III w. n.e. sytuacja uległa zmianie. Kryzys gospodarczy osłabił państwo na tyle, że coraz większym problemem była ochrona granic przed najazdami różnych plemion z zewnątrz. Rozległość państwa często uniemożliwiała cesarzowi właściwą reakcję na zagrożenia w znacznie odległych od siebie prowincjach. Aby temu zaradzić, Dioklecjan pod koniec III w. n.e. ustanowił nową formę rządów - tetrarchię. Cesarstwem miało rządzić jednocześnie 4 cesarzy (2 augustów i 2 cezarów). Teoretycznie każdy z panujących posiadał władzę nad całym imperium. W praktyce wyznaczano mu obszar, za bezpieczeństwo którego odpowiadał. Wówczas nie zdecydowano się jeszcze na formalny podział państwa. Z czasem okazało się, że ustanowiony system nie jest idealny, gdyż prowadzi do wojen o władzę pomiędzy współrządzącymi cesarzami. Konstantyn I Wielki po pokonaniu konkurentów stał się jedynym cesarzem i zlikwidował system ustanowiony przez Dioklecjana. Jego następcy, wobec ciągłego zagrożenia głównie ze strony plemion germańskich, powracali do idei podziału władzy cesarskiej.

BRAŻ (FOLLIS)

bity z brązu z domieszką srebra w Salonikach
w okresie panowania cesarza
Konstantyna I Wielkiego (306–337 r. n.e.)
średnica - 24 mm; ciężar 5,6 g.

BRAŻ (FOLLIS)

bity z brązu z domieszką srebra w Sisak w
okresie panowania cesarza
Konstancjusza II (324-337 r. n.e.)
(w latach 337–361 cesarz rzymski)
średnica - 17-18 mm; ciężar 2,23 g.

Trwałym podziałem cesarstwa na część zachodnią i wschodnią okazał się dopiero ten z 395 r. Wówczas, po śmierci Teodozjusza I Wielkiego, władzę objęli jego dwaj synowie - na zachodzie Honoriusz, a wschodzie Arkadiusz. Z czasem okazało się, że obie części cesarstwa zamiast ze sobą współpracować, aby eliminować zagrożenia zewnętrzne, zaczęły rywalizować. Brak współpracy był jedną z przyczyn upadku cesarstwa na zachodzie w 476 r. Mniej zagrożone wówczas przez najazdy „barbarzyńców” cesarstwo na wschodzie przetrwało do 1453 r.

BRAŻ (FOLLIS wielki)

bity z brązu z domieszką srebra w Konstantynopolu
około 348 r. n.e. w okresie panowania cesarza
Konstancjusza II (337–361 r. n.e.) Moneta
upamiętniała uroczystości 1100 rocznicy Rzymu.
średnica - 18-19 mm; ciężar 2,76 g.

BRAŻ (minimus)

bity z brązu w okresie panowania cesarza
Teodozjusza I Wielkiego (379–395 r. n.e.)
średnica - 13 mm; ciężar 1,32 g.

**System monetarny Cesarstwa Rzymskiego
od Oktawiana Augusta do Karakalli**

monety	Wartość monet	kwadrans	kwinkunks	semis	as	dupondius	sestercjusz	kwinar	denar	aureus
aureus = (moneta złota, ciężar – 7,85-7,28 g)		1600	960	800	400	200	100	50	25	1
denar = (moneta srebrna, ciężar – 3,8-3,41 g)		64	38,4	32	16	8	4	2	1	
kwinar = (moneta srebrna, ciężar – 2 g)		32	19,2	16	8	4	2	1		
sestercjusz = (moneta brązowa, ciężar – 25 -30 g)		16	9,6	8	4	2	1			
dupondius = (moneta brązowa, ciężar – 12 g)		8	4,8	4	2	1				
as = (moneta miedziana, ciężar – 11 g)		4	2,4	2	1					
semis = (moneta brązowa, ciężar – 3-4 g)		2	1,2	1						
kwinkunks = (moneta brązowa, ciężar – 5 g)		1,67	1							
kwadrans = (moneta miedziana, ciężar – 3 g)		1								

W początkowym okresie Cesarstwa Rzymskiego podstawową jednostką monetarną był as, w którym podawano wszystkie ceny. Z czasem dla wygody większe sumy określano w sestercjach, a rzadziej w denarach. Kłopoty polityczne i gospodarcze Cesarstwa w III wieku musiały odbić się

na wartości poszczególnych nominałów. Już za czasów cesarza Karakali m.in. znacznie zmniejszono wagę złotego aureusa oraz wprowadzono nową srebrną monetę antoninianą wartą 2 denary. Wówczas ceny i płace podawano w denarach lub antoninianach. Za panowania kolejnych władców inflacja była coraz bardziej widoczna. Nadal zmniejszano wagę aureusa, zaprzestano wybijania wszystkich monet miedzianych i brązowych oraz denara. Znacznie zmniejszono wagę antoniniana, który zawierał już tylko kilka procent srebra. Aby usprawnić transakcje używano follisów. Były to worki z monetami głównie antoninianami. Wartość follisa była określana na podstawie wagi. Przeliczenie faktycznej liczby monet w worku zajmowałoby zbyt wiele czasu.

BRAZ (minimus)

bity w Konstantynopolu w okresie panowania
cesarza Arkadiusza (395–408 r. n.e.)
średnica - 13 mm; ciężar 1,21 g.

BRAZ (PENTANUMMION)

bity w Nikodemii w okresie panowania
cesarza Anastazjusza I (491–518 r. n.e.)
średnica – 14 mm; ciężar 2,3 g.

Dioklecjan, twórca tetrarchii pod koniec III wieku zreformował system monetarny. Wagę aureusa zwiększono do 5,45 grama, zaczęto wybijanie argenteusa – srebrnej monety, której wartość określono na szesnastą część aureusa. Do mniejszych transakcji miały służyć trzy rodzaje follisów. Tylko wielki follis zawierał kilkuprocentową domieszkę srebra i wart był piątą część argenteusa. Pozostałe dwa follisy były wybijane z brązu. Follis z koroną promienistą, zwany popularnie nowym antoninianem, najpierw wart był połowę wielkiego follisa, a następnie jego wartość obniżono o połowę. Przeliczanie cen nie było zbyt proste, gdyż wartość najmniejszej monety czyli follisa z wieńcem laurowym ustalono na 40% follisa z koroną promienistą. Do tego dochodził zwyczaj podawania cen w denarach (mimo, że nie emitowano już tych starych monet, nadal często ich używano).

System monetarny wprowadzony przez Dioklecjana w 294 r. n.e.

Aureus	Argenteus	„Wielki follis”	Follis z <i>coronan radiata</i>	Follis z wieńcem laurowym
1	16	80	160 (320)*	400 (800)*
	1	5	10 (20)*	25 (50)*
		1	2 (4)*	5 (10)*
			1	2,5
				1

* - od 301 r. n.e. (4 follisy „corona radiata” = 1 „wielki” follis)

Reformę monetarną kontynuował cesarz Konstantyn I Wielki. Wprowadził on nowe monety srebrne: miliarensa i silikwę. Zaprzestano emisji brązowych follisów a wagę wielkiego follisa i zawartość w nim srebra znacznie zmniejszono. Kolejni cesarze do codziennych transakcji wprowadzili nowe monety miedziane z niewielką zawartością srebra. Były to przede wszystkim majoriny i centenionalisy. Julian Apostata ponownie rozpoczął wybijanie dużego follisa, ale według standardu zbliżonego do tego, który określono w reformie Dioklecjana. Pojawił się także minimus, moneta brązowa o wadze około 1 grama. W związku ze znaczącą inflacją jej wartość w porównaniu do monet złotych spadała, dlatego ponownie rozpowszechnił się zwyczaj posługiwania się follisami - zapieczętowanymi workami monet wówczas minimusów. Najważniejszą częścią reformy Konstantyna było jednak wprowadzenie solida w miejsce aureusa. Nowa złota moneta była nieco lżejsza od aureusów Dioklecjana, ale była wybijana ze znacznie lepszej próby złota. Aby usprawnić większe transakcje wprowadzono różne nominały - od trzech ósmych solida nawet po monety o nominale 9 solidów. W tych czasach nie istniał stały przelicznik pomiędzy systemami monet złotych, srebrnych i brązowych. Po części wynikało to z polityki władz cesarstwa, które starały się utrzymywać stałą wartość monet złotych głównie poprzez ograniczanie ich emisji, a w razie potrzeby wybijano duże ilości monet brązowych i zaniżano ilość szlachetnego kruszcu w monetach srebrnych, co powodowało spadek ich wartości w przeliczeniu do monet złotych.

BRAŹ (czwarta część FOLLISA - dekanummiion)

bity w Antiochii w okresie panowania cesarza

Justyna II (565–578 r. n.e.)

średnica - 17 mm; ciężar 2,9 g.

BRAŹ (połowa FOLLISA - 20 nummiów)

bity w Nikodemii w okresie panowania cesarza

Justyna II (565–578 r. n.e.)

średnica - 22 mm; ciężar 7,7 g.

Upadek Cesarstwa Rzymskiego na zachodzie w 476 r. nie spowodował natychmiastowej reformy systemu monetarnego w części wschodniej. Dopiero cesarz Anastazjusz I w 498 r., korzystając z bardzo dobrej sytuacji ekonomicznej państwa i dysponując dużą nadwyżką budżetową, postanowił wprowadzić zmiany, które miały przywrócić słabnące zaufanie do monet wybijanych przede wszystkim z brązu. Pozostawił on solida o bardzo dobrej próbie i wadze około 4,5 g, a w celu usprawnienia większości transakcji wprowadził nowe brązowe monety (follisy) o wyższych niż dotychczasowe wartościach. Follis dzielił się na 40 nummi. Na poszczególnych monetach wybijano litery oznaczające ich nominał: E (pentanummium) = 5 nummii, I (dekanummium) = 10; K (semifollis) = 20; M (follis) = 40. Ustawowo 288 follisów było wartych tyle co jeden złoty solid, a za 1 srebrną bizantyjską sylikwę (kerationa, którego zastąpił na początku VII w. hexagramon, a od VIII do XI w. miliaresion) trzeba było dać ich 24.

Po reformie nowy system monetarny okazał się bardzo stabilny. Odpowiednią ilość szlachetnych kruszców do wybijania monet początkowo chciano zapewnić m. in. poprzez zakazy wywozu złotych monet z cesarstwa. Opinia o solidzie, jako solidnej monecie, trwałym mierniku wartości, spowodowała jednak, że stał się on podstawowym pieniądzem wymiany międzynarodowej, aż do początku XI wieku. Z tego względu niektórzy władcy państw powstałych na gruzach Imperium Rzymskiego oraz w krajach arabskich chętnie je kopiowali. Z czasem zasoby złota zaczęły się kurczyć, więc starano się wprowadzać złote monety o innej wadze.

BRAŹ (połowa FOLLISA - 20 nummów)
bity w Kartaginie w okresie panowania cesarza
Herakliusza I (610–641 r. n.e.),
średnica - 17 - 19 mm; ciężar 4,1 g.

BRAŹ (FOLLIS o nominale 40 nummów)
bity w Konstantynopolu w okresie panowania
cesarza Konstansa II (641–668 r. n.e.)
średnica - 21-24 mm; ciężar 5,76 g.

W IX wieku, oprócz właściwego solidu wybito monetę lżejszą o 1/12, ale o większej średnicy starając się zmusić rynek, by zaakceptował ją jako pełnowartościowego solidu. Bardzo szybko zauważono różnicę w zawartości szlachetnego kruszcu obu monet, a dla ich odróżnienia pełnowartościowego solidu nazwano histamenonem, zaś nowego lżejszego tetarteronem. Nowa lżejsza moneta nie była zbyt popularna i ta opinia nie zmieniła się także w stosunku do tetarteronów wybijanych w X i XI w. z jeszcze mniejszą zawartością złota. Powszechnie używano jedynie solidów przeznaczonych do handlu z Bliskim Wschodem, chociaż ważyły one o około 0,25 grama mniej.

System monetarny wprowadzony przez Anastazjusza I.

Solid	Keration	Follis	Semifollis	Dekanummium	Pentanummium
1	12	288	576	1152	2304
	1	24	48	96	192
		1	2	4	8
			1	2	4
				1	2
					1

BRAŹ (FOLLIS)
bity w Konstantynopolu okresie panowania cesarza
Nicefora II Fokasa (963–969 r. n.e.)
Do wybitcia tej monety wykorzystano follisa
Romana I Lekapena (920–944)
średnica - 26-27 mm; ciężar 6,29 g.

BRAŹ (FOLLIS)
bity w okresie panowania
cesarza Romana III (1028–1034 r. n.e.)
średnica - 28-31 mm; ciężar 11,62 g.

Na początku XI wieku zbyt duże wydatki doprowadziły do zapaści budżetu cesarstwa. Roman III Argyros (1028 - 1034), chcąc ratować finanse państwa, zaczął bić histamenony o znacznie mniejszej zawartości złota niż wynikało to z dotychczas obowiązujących norm (próby co najmniej 0,955). Kolejne załamanie nastąpiło w czasie panowania Romana IV Diogenesa (1067-1071). Wydatki na przegraną wojnę z Turkami i okup za uwolnienie cesarza z niewoli spowodowały, że nowo wybijane histamenony zawierały tylko 15% złota. Dopiero Aleksemu I Komnenowi (1081-1118) udało się uzdrowić system monetarny. Wycofał zepsutego histamenona, a w jego miejsce zaczęto wybijać hyperpyrona, ze złota o próbie 0,900-0,950 i wadze 4,45 grama. Wprowadzono także elektronowe aspron trachy o wartości 1/3 hyperpyrona (zawierały około 25% złota i 75% srebra), stamenona (billon aspron trachy) o wartości 1/48 hyperpyrona i zawierającego 7% srebra. Ponadto były miedziane tetarterony i noummion o wartości odpowiednio 1/18 i 1/36 stamenona. Ta reforma nie ustabilizowała pieniądza na zbyt długo. Ponownie władcy chcąc zapewnić większe dochody zaczęli zaniżać zawartość szlachetnych kruszców w monetach.

BRAZ (STAMENON)

bity z brązu z domieszką srebra w okresie
panowania cesarza Aleksego I (1081–1118 r. n.e.)
średnica - 25-27 mm; ciężar 3,5 g.

BRAZ (STAMENON)

bity z brązu z domieszką srebra w okresie
panowania cesarza Manuela I (1143–1180 r. n.e.)
średnica - 27-29 mm; ciężar 4,14 g.

W XIII wieku kryzys ekonomiczny, spowodowany głównie załamaniem handlu, zmusił Andronika II (1282–1328) do przeprowadzenia kolejnej reformy systemu monetarnego. Cesarz, chcąc ratować budżet, nakazał oszczędności i ustanowił kilka nowych monet, m.in. srebrnego miliaresiona, zwanego również basilika o wartości 1/12 hyperpyrona, który był wzorowany na weneckim dukacie i pozostawał w obiegu do połowy XIV wieku. Jan V Paleolog w 1367 r., w związku z dużym zadłużeniem państwa, zrezygnował z bicia złotych monet i wprowadził srebrne stawraty. Hyperpyrony, dotychczas będące w obiegu, zaczęto traktować tylko jako inwestycję kapitału, a ich rolę w handlu przejął pieniądz wenecki.

BRAZ (STAMENON)

bity z brązu z domieszką srebra
w okresie panowania
cesarza Izaaka II (1185–1195 r. n.e.)
średnica - 28-30 mm; ciężar 3,19 g.

BRAZ (STAMENON)

bity z brązu z domieszką srebra
w okresie panowania
cesarza Aleksa III (1195–1203 r. n.e.)
średnica - 21-24 mm; ciężar 1,99 g.

System monetarny wprowadzony przez Aleksego I Komnena pod koniec XI w.

Hyperpyron	Aspron trachy	Stamenon (billon aspron trachy)	Tetarteron	Noummion
1	3	48	864	1728
	1	16	288	576
		1	18	36
			1	2

BRĄZ (STAMENON)

łacińskiego Cesarstwa Konstantynopola
bity z miedzi z domieszką srebra w latach 1204-1261
w Konstantynopolu albo Salonikach
średnica - 16-20 mm; ciężar 1,70 g.

DENAR

łacińskiego Księstwa Aten bity z brązu
z domieszką srebra w okresie panowania księcia
Wilhelma I de la Roche (1280-1287 r. n.e.)
średnica - 17 mm; ciężar 0,54 g.

Wystawa została zorganizowana w ramach projektu „15 sekund historii oczami młodzieży. Zamki, koszary i legendy” przez Oleckie Stowarzyszenie Aktywnych „Zamek” i koło ełckie Polskiego Towarzystwa Numizmatycznego oddział w Suwałkach. Na zamku w Olecku można obejrzeć ponad 300 monet będących częścią zbioru Pana Zdzisława Bereśniewicza. Najstarsza została wybita jeszcze w czasie panowania Nerona, a najmłodsze eksponaty pochodzą ze schyłkowego okresu Cesarstwa Rzymskiego na wschodzie.

BRĄZ (STAMENON)

bity z brązu z domieszką srebra
w okresie panowania
cesarza Teodora I (1204-1222 r. n.e.)
średnica - 26 - 30 mm; ciężar 3,69 g.

HYPERPYRON złoty

bity w okresie panowania cesarza
Andronika II (1282-1328 r. n.e.)
i Michała IX (1294-1320 r. n.e.)
średnica - 26 mm; ciężar 4,19 g.

Niniejszy dokument został opracowany przy wsparciu finansowym Unii Europejskiej w ramach Programu Współpracy Transgranicznej Polska-Rosja 2014-2020. Treść tego dokumentu jest wyłączną odpowiedzialnością Powiatu Oleckiego i w żadnym wypadku nie można uznać, że odzwierciedla stanowisko Unii Europejskiej, Instytucji Zarządzającej Wspólnego Sekretariatu Technicznego Polsko-Rosyjskiego Programu CBC 2014- 2020.

OLECKO 2021

Projekt „15 sekund historii oczami młodzieży. Zamki, koszary i legendy” jest współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Instrumentu Sąsiedztwa w ramach programu współpracy transgranicznej Polska-Rosja 2014-2020.